

(DOI: 10.17460/PHO_2024.3_4.10)

SPRAWOZDANIE Z SEMINARIUM NAUKOWEGO UPAMIĘTNIAJĄCEGO ŚP. PROF. ZW. DR. HAB. KAROLA POZNAŃSKIEGO. REFLEKSJE WOKÓŁ ŹRÓDEŁ DO DZIEJÓW EDUKACJI

Seminarium odbyło się 8 listopada 2024 r. Zostało zorganizowane z inicjatywy Zakładu Historii Wychowania, działającego w porozumieniu z Instytutem Pedagogiki w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie. Spotkanie miało charakter otwarty. Intencją pomysłodawców było uczczenie śp. prof. zw. dr. hab. Karola Poznańskiego (1931–2022), znanego i zasłużonego dla nauki historyka wychowania – badacza źródeł do dziejów edukacji. Zaproszonym na seminarium prelegentom przyświecała podobna idea. W swoich referatach odnieśli się oni do roli badań naukowych związanych z kwerendami archiwalnymi i ukazaniem ich znaczenia dla dziejów oświaty.

Spotkanie otworzyła dr hab. Aleksandra Tłuściak-Deliowska, prof. APS, kierująca Instytutem Pedagogiki APS, która przywitała uczestników i przedstawiła program seminarium.

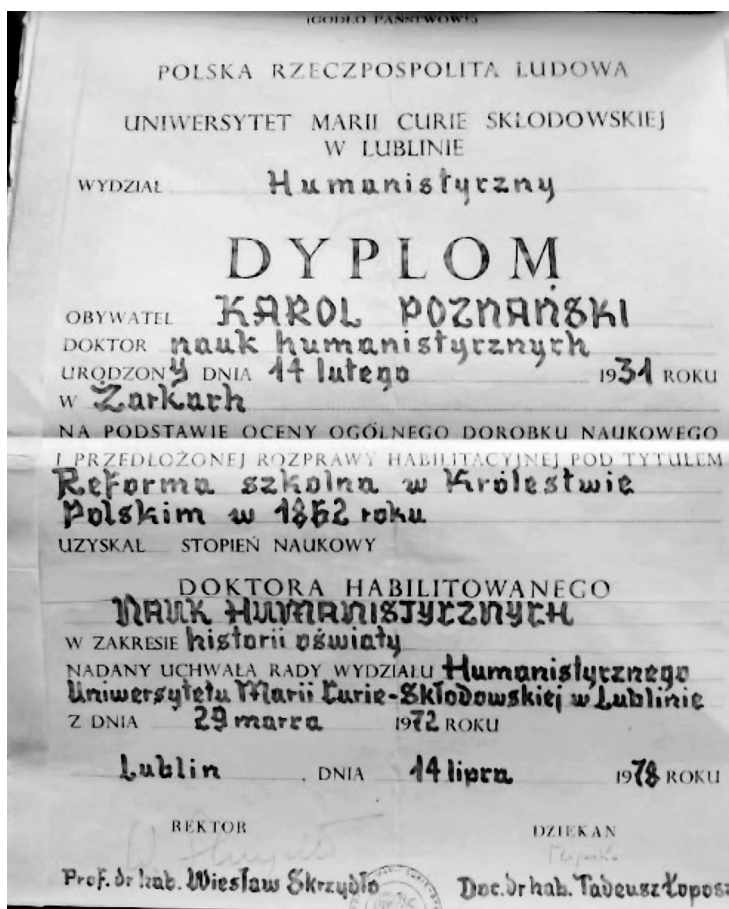
Dr hab. Jacek Kulbaka, prof. APS i kierownik Zakładu Historii Wychowania, przedstawił sylwetkę naukową Profesora oraz zdjęcia z jego rodzinnego albumu. Na podstawie materiałów pozyskanych z uczelnianego archiwum zaprezentowano również biogramy innych pracowników Zakładu.

Warto przypomnieć, że w 1970 r. Państwowy Instytut Pedagogiki Specjalnej uległ przekształceniu w trzyletnią Wyższą Szkołę Zawodową. Studia magisterskie w Instytucie rozpoczęły się w roku akademickim 1973/1974. Od tego czasu w programie studiów prowadzone były wykłady i ćwiczenia z historii wychowania oraz prace badawcze w tym zakresie. Od 1922 do 1967 r. wykłady z zakresu dziejów szkolnictwa specjalnego prowadziła w Instytucie dr Maria Grzegorzewska (od 1957 r. profesor). Tematykę historyczną realizowali również

inni wykładowcy – w ramach kierunków i specjalności: tyflopedagogiki, surdopedagogiki, oligofrenii, pedagogiki resocjalizacyjnej. W 1985 r. powołano Pracownię Historii Wychowania, której kierownictwo początkowo objął prof. dr hab. Stanisław Mauersberg. W tym samym roku zastąpił go prof. Karol Poznański, związując się z uczelnią pełnym etatem. Od 2002 roku Profesor kierował Katedrą Historii Wychowania.

Prof. zw. dr hab. Karol Poznański urodził się 14 lutego 1931 roku w Żarkach (Arch. APS, sygn. 2475/1), tam też ukończył szkołę powszechną i średnią. Maturę uzyskał po zakończeniu II wojny światowej. Z dniem 1 października 1950 r. został studentem na kierunku pedagogika w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Studia ukończył w 26 stycznia 1955 r.

Tytuł doktora nauk humanistycznych uzyskał 25 lutego 1961 r. na podstawie pracy doktorskiej *Szkoły rzemieślniczo-niedzielne w Królestwie Polskim w latach 1817–1864*, obronionej na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie. Recenzentami pracy byli profesorowie Łukasz Kurdybacha i Ryszard Wroczyński.

Źródło: Arch. APS, sygn. 2475/1

Karol Poznański habilitował się w dniu 29 marca 1972 r. na podstawie rozprawy *Reforma szkolna w Królestwie Polskim w 1862 roku* (wydana w 1968 r.). Recenzje naukowe przygotowali Jan Dobrzański, Ryszard Wroczyński i Rafał Gerber. Dnia 20 listopada 1986 r. został profesorem nadzwyczajnym nauk humanistycznych, zaś 1 listopada 1991 r. – profesorem tytularnym.

Karol Poznański od 1 marca 1962 r. do 29 lutego 1968 r. pracował naukowo w Pracowni Dziejów Oświaty PAN jako adiunkt. Od 1 marca 1968 r. do 19 sierpnia 1969 r. był zatrudniony w Ministerstwie Sprawiedliwości, na stanowisku starszego radcy Departamencie Spraw Nieletnich.

Przez wiele lat (od 1955 do 1996 r., z przerwą w latach 1962–1969) Karol Poznański zawodowo związany był z UMCS. Początkowo jako asystent, następnie jako starszy asystent (1958) i adiunkt (od 1961). Od 1 października 1970 do 31 sierpnia 1984 r. zajmował stanowisko docenta. Od 1 października 1992 r. do 30 września 1996 r. realizował pełny etat na stanowisku profesora zwyczajnego. W maju 1973 r. prof. Karol Poznański objął stanowisko pierwszego Dziekana Wydziału Pedagogiki i Psychologii UMCS. Wydział ten powstał od podstaw m.in. w wyniku starań Profesora. Ponadto aktywnie uczestniczył w utworzeniu i był kierownikiem Wyższego Studium Nauczycielskiego, w ramach filii UMCS w Białej Podlaskiej (od września 1969 r.), a dwa lata później także w Lublinie przy ul. Narutowicza 12.

Prof. Poznański z Wyższą Szkołą Pedagogiki Specjalnej związał się 1 września 1984 r. i pracował tu nieprzerwanie do roku 2019/2020. Trzykrotnie stał na czele uczelni. Po raz pierwszy funkcję rektora pełnił w latach przełomu politycznego od 1987 do 1990 r. To zaszczytne stanowisko powierzono Profesorowi także dwukrotnie na przełomie XX i XXI wieku. Profesor przyczynił się do rozbudowy uczelni o nowe obiekty dydaktyczne (budynki B i C). Popierał reorganizację i ostatecznie przekształcenie Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej w Akademię (2000).

W toku swojej wieloletniej pracy naukowej i organizacyjnej otrzymał szereg nagród i wyróżnień, m.in.: nagrodę Ministra Edukacji Narodowej za kierowanie Wyższą Szkołą Pedagogiki Specjalnej; (1990), nagrodę zespołową I stopnia za rok akademicki 1990/1991 (redakcja i współautorstwo pracy *Tradition und Trends der polnischen Sonderpädagogik*); nagrodę indywidualną I stopnia za rok akademicki 1993/1994 (z uwzględnieniem opracowania z 1994 r. *Walka caratu ze szkołą polską w Królestwie Polskim 1831–1870*); nagrodę indywidualną I stopnia za wkład pracy związanej z przygotowaniem reformy studiów w Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej (1998), indywidualną nagrodę Ministra Edukacji Narodowej i Sportu za książkę *Oświata i szkolnictwo w Królestwie Polskim 1831–1869. Lata zmagania i nadziei* (2002), nagrodę indywidualną I stopnia za książkę *Polityka oświatowa caratu 1834–1861* (2005), nagrodę indywidualną II stopnia za drugą część podręcznika *Wybrane zagadnienia z historii wychowania* (2007), Medal Marii Grzegorzewskiej (2012), nagrodę indywidualną II stopnia za *całokształt osiągnięć i wkład pracy w rozwój Akademii Pedagogiki Specjalnej* (2012), nagrodę zespołową III stopnia za działalność naukową i redakcję Księgi Pamiątkowej *Sami tworzyliśmy*

tę historię (2013). Ponadto został uhonorowany Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (1979), Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem XXX-lecia PRL, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, odznaką Zasłużony Nauczyciel PRL (1985), Medalem za Zasługi dla Obronności Kraju (brązowym i srebrnym w 1985 r.) oraz Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (2011).

Profesor Poznański był też członkiem m.in.: Komitetu Badań Pedagogicznych PAN (Przewodniczący Zespołu Historii Wychowania), Rady Naukowej Instytutu Badań Edukacyjnych, Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Komitetu Redakcyjnego „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”, Rady Programowej Centralnej Komisji Egzaminacyjnej. Pełnił również funkcje eksperckie w Ministerstwie Edukacji Narodowej.

Karol Poznański z powodzeniem prowadził także badania naukowe w obszarze historii wychowania, w tym w dziedzinach biografistyki, polskiej myśli pedagogicznej oraz organizacji oświaty i wychowania (reformy szkolne, ustawodawstwo, działania instytucji) na ziemiach polskich w XIX–XX w. Należał do grona badaczy, którzy kładli szczególny nacisk na pozyskanie materiałów archiwalnych. Jest autorem szeregu cennych opracowań (książek, artykułów, redakcji, recenzji etc.). Brał udział w opracowaniu podręcznika *Historia wychowania* wydanego pod red. Łukasza Kurdybachy w 1968 r. Nad przygotowaniem innych edycji podręcznikowych współpracował także z prof. dr. hab. Józefem Miąso i Danutą Dryndą. Był również autorem bogatego zbioru slajdów wykorzystywanych podczas wykładów z historii wychowania.

Owocem jego wieloletniej pracy naukowej jest trzypięciotomowe opracowanie pt. *Oświata i szkolnictwo w Królestwie Polskim 1831–1869. Lata zmagania i nadziei* (t. 1: *Przebudowa systemu szkolnictwa i wychowania w Królestwie Polskim w latach 1831–1839*; t. 2: *Szkoły rzemieślniczo-niedzielne*; t. 3: *Polityka oświatowa caratu w latach 1834–1861*). Projekt związany z edycją źródeł i materiałów do historii wychowania realizowany był z namaszczeniem przez Profesora do ostatnich dni życia. W 2019 r. ukazał się tom pt. *Ustawodawstwo szkolne w Królestwie Polskim w latach autonomii administracyjnej 1815–1867. Materiały i źródła do historii wychowania*, t. 1 i 2 (obejmujący lata 1840–1867); t. 3 pt. *Obraz przemian w organizacji i działalności szkół Królestwa Polskiego w latach 1815–1867. Materiały i źródła do historii wychowania* (dwie części: *Lata konstytucyjne 1815–1830* oraz *Pod rządami Iwana Paskiewicza 1831–1839*) – opublikowane w 2021 r. Przygotowany został także materiał do t. 4 (pt. *Przebudowa szkolnictwa w Królestwie Polskim według rosyjskich wzorów w latach 1840–1861 pod kierunkiem kolejnych ministrów oświecenia publicznego Rosji i kuratorów Okręgu Naukowego Warszawskiego*), ale niestety nie został jak dotąd opublikowany, choć czynione są starania w tej sprawie.

Dokładny wykaz dorobku naukowego Profesora odnajdziemy m.in. w tekstach jubileuszowych prof. dr. hab. Władysławy Szulakiewicz i dr. hab. Adama Winiarza oraz w *Memuarze* wydanym przez Akademię Pedagogiki Specjalnej w Warszawie z 2021 r. (szczegóły w bibliografii).

Profesor Poznański pełnił funkcję przewodniczącego Zespołu Historii Wychowania KNP PAN (1985–2002). Ostatni referat dotyczący *Twórców polskiej historii oświaty i wychowania w latach 1945–2021* wygłosił w marcu 2022 r. (sic!). Uczestniczył w licznych konferencjach naukowych. Ponadto organizował zjazdy pedagogiczne i seminaria historyków wychowania, współtworzył też Towarzystwo Historii Edukacji w 2000 r., a w 2005 r. został jego prezesem. Cieszył się wielkim autorytetem w środowisku historyków wychowania. Miał ogromny udział w kształceniu badaczy tej subdyscypliny pedagogiki. *Wywarł On duży wpływ na rozwój środowiska naukowego jako promotor prac doktorskich, recenzent wydawniczy oraz opiniujący w procedurach o awans naukowy wielu uczonych [...]. W roli promotora prac doktorskich wystąpił 27 razy [...]. Profesor recenzował dorobek naukowy w przewodach habilitacyjnych m.in.: Andrzeja Ciężeli, Andrzeja Bonusiaka, Jerzego Doroszewskiego, Piotra Goldyna, Krzysztofa Jakubiaka, Janiny Kamińskiej, Czesława Kępskiego, Elwiry Kryńskiej, Ryszarda Kuchy, ks. Jana Niewęglowskiego, Hanny Markiewicz, Adama Massalskiego, Grzegorza Michalskiego, Bogdana Snocha, Władysławy Szulakiewicz, Adama Fijałkowskiego, Edyty Wolter [...]. Poświęcał wiele czasu swoim uczniom, nigdy nie odmawiał nikomu konsultacji. Opiekując się rozwojem naukowym wielu osób, cieszył się każdym awansem naukowym lub nową publikacją ich autorstwa* (Szulakiewicz, 2022, s. 15–16).

Karol Poznański zmarł 10 listopada 2022 roku, został pochowany w części katolickiej Cmentarza Prawosławnego na warszawskiej Woli 1 grudnia.

Warto nadmienić, że z Zakładem a następnie Katedrą Historii Wychowania przez wiele lat związani byli wybitni i cenieni badacze dziejów myśli pedagogicznej i oświaty: dr Leonard Grochowski, dr Wanda Garbowska, prof. dr hab. Stanisław Witold Mauersberg, prof. dr hab. Hanna Markiewiczowa i dr Janusz Smykowski, aktualnie zatrudniony w Muzeum Powstania Warszawskiego. Ich publikacje wniosły wiele nowych treści, także do dorobku historii pedagogiki specjalnej. Obecnie dzieło prof. Karola Poznańskiego w Zakładzie Historii Wychowania, oprócz Kierownika Zakładu, kontynuują dr hab. Iwona Czarnecka, prof. APS, dr hab. Marek Siwicki, prof. APS i dr Alicja Zagrodzka.

W drugiej części Seminarium uczestnicy wysłuchali referatów wygłoszonych przez zaproszonych gości. Prof. dr hab. Adam Fijałkowski przedstawił referat pt. *Źródła do dziejów edukacji w Polsce w XVI i XVII w.* Zaprezentowane przez niego informacje spotkały się z żywym zainteresowaniem słuchaczy. Z wypowiedzi referenta wynikało, że znajomość przedmiotu badań, w tym materiału źródłowego, stanowić powinna warunek konieczny warsztatu naukowego historyka wychowania. Profesor Fijałkowski dowiódł tezy, że zajmowanie się pracą naukową musi opierać się na rzetelności i obiektywności badawczej. Tym samym wszelkie peregrynacje naukowe muszą być wolne od uproszczeń i nadinterpretacji, które niejednokrotnie prowadzą do skrzywienia opisywanej rzeczywistości. Profesor Fijałkowski scharakteryzował także zasoby polskich i zagranicznych bibliotek oraz archiwów. Jego erudycja w tym zakresie jest pokłosiem osobistych

zainteresowań i wieloletniej pracy naukowej. Adam Fijałkowski od wielu lat bierze udział w krajowych i zagranicznych konferencjach naukowych. Inicjuje współpracę polskich i zachodnioeuropejskich historyków wychowania.

Dr hab. Adam Winiarz wygłosił referat, w którym odniósł się bezpośrednio do badań prof. Karola Poznańskiego nad źródłami do dziejów wychowania w Królestwie Polskim w XIX w. Profesor Winiarz, będący doktorantem prof. Poznańskiego, z wielką estymą i bardzo szczegółowo dokonał charakterystyki jego pracy badawczej. Odsłonił liczne tajniki warsztatu naukowego swego Mistrza. Przypomnił, że prof. Poznański do końca swych dni pracował nad edycją materiałów źródłowych. Prof. Winiarz niejednokrotnie wcielał się w rolę „konsultanta” naukowego prof. Poznańskiego. Obaj uczeni wielokrotnie debatowali nad transkrypcją imion i nazwisk z języka rosyjskiego na język polski.

Nakreślona przez Adama Winiarza na łamach „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” *Sylwetka Profesora* opatrzona jest szczegółowym wykazem jego publikacji naukowych. Zawiera m.in. wspomnienie o tym, że był „*zgodny i życzliwy w obcowaniu z każdym człowiekiem, bez względu na wiek, płeć, wykształcenie i pozycję materialną, należał Profesor do nielicznej już dzisiaj w naszej ojczyźnie grupy inteligencji w najlepszym tego słowa znaczeniu. Mimo dużego obciążenia obowiązkami potrafił znaleźć czas na dość systematyczne chodzenie do teatru, kina, kultywowanie swojego zamiłowania do śpiewu oraz wycieczek pieszych po Tatrach, Górach Świętokrzyskich i po Jurze Krakowsko-Częstochowskiej. Swoją postawą społeczno-moralną i postępowaniem zaświadczał, że można być Człowiekiem i Inteligentem w obecnym czasie nienawiści, obłudy i pogardy*” (Winiarz, 2022, s. 100–125).

Dr hab. Iwona Czarnecka, prof. APS, autorka książki *Rozwój szkolnictwa specjalnego w Polsce w latach 1918–1939. Realia a oczekiwania*, dokonała charakterystyki opracowań i źródeł do dziejów kształcenia specjalnego. W trakcie wystąpienia przedstawiła szereg uwarunkowań związanych z genezą, organizacją oraz funkcjonowaniem szkół i zakładów specjalnych w Polsce w I połowie XX w. Badania przez nią przeprowadzone, oparte na bogatym materiale źródłowym (źródłach archiwalnych i drukowanych), pozwalają m.in. na stwierdzenie, że rozwój szkolnictwa specjalnego w niepodległej Polsce napotykał na liczne bariery, związane z sytuacją gospodarczą państwa i stereotypowym postrzeganiem osób z niepełnosprawnościami. Model kształcenia specjalnego w I połowie XIX w. miał charakter separacyjny. Jego trzon stanowiły szkoły powszechne specjalne (brak było szkół zawodowych i średnich). Do wybuchu wojny zapewniały one kształcenie dla około 12 tys. dzieci i młodzieży w około 120 szkołach. Poza szkołami pozostawało niestety od 85 do 90 procent dzieci specjalnej troski. Pomimo wprowadzonego obowiązku szkolnego w 1919 r. w stosunku do dzieci z niepełnosprawnościami odraczano jego wykonywanie.

Iwona Czarnecka dowiodła, że wiele sukcesów w systemie kształcenia specjalnego było dziełem ludzi dobrej woli, w tym badaczy i działaczy oświatowych. Tu należy wymienić: Marię Grzegorzewską, Michalinę Stefanowską, Janusza

Korczaka, Jana Hellmanna, Michała Wawrzynowskiego, Tytusa Benniego, Władysława Sterlinga, Aleksandra Manczarskiego i wielu innych. Dociekania naukowe związane z historią kształcenia specjalnego stanowią interesujący, ważny i aktualny obszar współczesnych badań naukowych z obszaru pedagogiki specjalnej. Prelegentka wspomniała też, jak wiele zawdzięcza Profesorowi Poznańskiemu na swojej drodze awansu zawodowego i kariery naukowej.

W trakcie spotkania interesujące informacje, związane z działalnością wydawniczą i oświatową Łukasza Kurdybachy w Palestynie na uchodźstwie wojennym, zaprezentował dr hab. Witold Chmielewski. Przedstawił badania, które realizował w zagranicznych archiwach. Stwierdził, że życiorys Łukasza Kurdybachy zawiera wiele nieznanych niekiedy faktów. Chmielewski w trakcie swojego wystąpienia wspominał też o współpracy naukowej z prof. Poznańskim, który był w gronie członków redakcji i autorów „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”, a także wspólnie z Iwoną Czarnecką opracował bibliografię kwartalnika za lata 1947–2007 (Czarnecka, Poznański, 2007).

W seminarium uczestniczyli również: prof. dr hab. Jarosław Gara, dr hab. Andrzej Ciążela, prof. APS, dr hab. Franciszek Szlosek, prof. APS, dr hab. Jarosław Michalski, prof. APS, dr hab. Błażej Przybylski, prof. APS, dr Ewa Lewandowska-Tarasiuk i dr Alicja Zagrodzka. Ponadto wśród gości znalazła się pani Lilianna Zaścińska, siostrzenica prof. Karola Poznańskiego, a także inne osoby – nauczyciele i osoby zaprzyjaźnione z Profesorem.

Należy podkreślić, że postać Profesora, bezsprzecznie przynależącego do elitarnego grona polskich uczonych, naukowca, który wychował liczne grono pedagogów i historyków wychowania i trwale zapisał się w historii Akademii Pedagogiki Specjalnej oraz UMCS, traktowana jest z wielkim szacunkiem.

Po zakończeniu seminarium jego uczestnicy złożyli pamiątkowy wieniec na grobie rodziny Poznańskich.

Wychodząc naprzeciw głosom uczestników spotkania i sugestiom zgłaszanym z innych ośrodków naukowych (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), jesteśmy zgodni co do tego, że należałoby zorganizować ogólnopolską konferencję naukową. Jej osnowę mogłaby stanowić pamięć o wybitnych uczonych i ich naukowym dziedzictwie, którego jesteśmy depozytariuszami.

Na stronie Akademii (galeria.aps.edu.pl) znajdują się zdjęcia z tego wydarzenia – zdjęcia z 2024 r., Seminarium 8 listopada 2024 r.

Źródło: Arch. APS, sygn. 2475/1

BIBLIOGRAFIA

Materiały źródłowe:

Archiwum Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej (akta osobowe): sygn. 224/280 (dr Leonard Grochowski); sygn. 2/217 (prof. S. Mauersberg); sygn. 885/16 (dr Wanda Garbowska); sygn. 2475/1 (prof. K. Poznański); sygn. 2671/11 (prof. Hanna Markiewicz).

Opracowania:

Czarnecka I., Poznański K. (oprac.) (2007), *Bibliografia „Przeglądu Historyczno-Oświatowego za 60 lat działalności wydawniczej, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” nr 4.*

Profesorowi Karolowi Poznańskiemu w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin (Memuary) (2021), Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej.

Szulakiewicz W. (2022), *Profesor Karol Poznański*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 59.

Winiarz A. (2022), *Profesor Karol Klemens Poznański (14 lutego 1931–10 listopada 2022)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” nr 3–4.

The report on the academic seminar in memory of late prof. zw. dr. hab. Karol Poznański. The reflections on the sources of the history of education

Summary

Aim: Remembrance and commemoration of the scientific achievements of Prof. Karol Poznański, an outstanding historian of education. The speakers presented their own academic achievement related to the history of education. The seminar provided an opportunity to establish and develop academic cooperation.

Methods: Representative method for the borderland between pedagogy and the history of education.

Results: Presentation of the scientific and organizational achievements of Prof. Karol Poznański. Characteristics of own research and scientific inspirations in the area of research on the history of education.

Conclusions: The seminar served to commemorate Prof. Karol Poznański. It was an opportunity to discuss and present the research in the field of the history of education.

Keywords: Scientific seminar, research in the history of education.

JACEK KULBAKA

ORCID: 0000-0001-9458-8455

Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej